

Az LMBTQ-tolerancia és a gazdasági fejlettség összefüggései Európában

The Correlation between LGBTQ Tolerance and Economic Development in Europe

TARNÓCZI D.¹

¹University of Debrecen, Faculty of Economics and Business
tarnoczidonat@gmail.com

Ez a kutatás az LMBTQ-tolerancia és a gazdasági fejlettség kapcsolatát elemzi, amihez 48 európai ország toleranciát mérő indexeit és gazdasági adatokat használ fel. Elsőként a modernizációs tézisre alapozva összegzem miként hat a gazdasági fejlődés a kisebbségekkel szembeni toleranciára, továbbá – empirikus tanulmányokat felhasználva – bemutatásra kerül, hogyan tud a tolerancia visszahatni a gazdasági teljesítményre. A fő cél annak megerősítése, hogy ezek a megállapítások az európai országokra nézve is helytállóak. A GDP/fő és a tolerancia, illetve a HDI és tolerancia regresszióanalízise segítségével bizonyítható a modernizációs tézis. Az elemzés másik része, ami a tolerancia FDI-ra gyakorolt hatását vizsgálja, alátámasztja, hogy a toleránsabb országokba valóban több külföldi tőke áramlik. A fenti eredmények alapján valószínű, hogy a gazdasági fejlettség és az LMBTQ-inklúzió kölcsönhatásban vannak, így ez utóbbival számolni kell a politikában és gazdasági életben is.

This study analyses the relationship between LGBTQ tolerance and economic development. It uses various indices measuring tolerance and economic data of 48 European countries. Based on previous literature I outlined how economic progress is supposed to have an impact on the social inclusion of marginalised groups. Also, a number of empirical reports are cited providing substantial evidence that tolerance can too shape economic performance. The main aim of this paper is to confirm that these findings in fact hold water in Europe. Having examined the regression analysis of GDP per capita and tolerance, as well as HDI and tolerance, I found that the modernisation theory proved valid on my sample. The other component of my analysis focusing on the sway of social inclusion over FDI showed that more tolerant states attract more foreign capital. These results led me to believe that economic progress and LGBTQ inclusion are interrelated, thus the latter should be considered upon forming policy.

Kulcsszavak: LMBTQ-tolerancia, gazdasági fejlettség, Európa, modernizációs tézis

Keywords: LGBTQ tolerance, economic development, Europe, modernisation theory

Bevezetés

Ebben a cikkben az a célom, hogy megvizsgáljam, hogy az LMBTQ-tolerancia és a gazdasági fejlettség között van-e kapcsolat Európa egyes országaiban, illetve ha van, az mivel magyarázható. Akkor kezdtem el ebben a témában kutatni, amikor Magyarország és Lengyelország ellen kötelezettségszegési eljárás

indult 2021-ben az LMBTQ-közösséggel szembeni diszkrimináció miatt [1]. Az nyilvánvaló, hogy nem az Európai Unió gazdaságilag legfejlettebb országairól van szó, így ennek kapcsán merült fel bennem a kérdés, hogy vajon van-e hatása az országok gazdasági fejlettségének a toleranciájukra, avagy teljesen más tényezők – mint például a politika, kultúra vagy történelmi háttér – befolyásolják-e a toleranciát. Valamint azt is megvizsgáltam, hogy egy ország kisebbségekkel szembeni intoleranciája képes-e visszahatni a gazdasági teljesítményére, és ha igen, milyen módon.

Magyarországi kutatók is górcső alá vették az LMBTQ-közösséggel kapcsolatos társadalmi attitűdöket. Az European Social Survey eredményeinek felhasználásával végzett kutatás is megerősítette azt, hogy még napjainkban is jelentős különbségek vannak az LMBTQ-emberekkel kapcsolatos közvéleményt illetően, jellemzően a kelet-európai társadalmak kevésbé elfogadóak, mint a nyugatiak [2, 3]. A korábbi keleti blokkban nyilván nem múlt el nyomtalanul az LMBTQ-emberek szocialista politika által ösztönzött törvényes elnyomása, valamint a homoszexualitás kriminalizálása [3]. Hazánkban társadalmi kirekesztéssel szembesülnek az LMBTQ-közösségbe tartozók az életük számos területén, diszkriminációt tapasztalhatnak például a munkahelyi, iskolai, családi és egyéb interakcióik során, illetve a magyar jogrendszerben is. Emiatt a legtöbb LMBTQ-ember inkább úgy dönt, hogy elrejtí az identitását. Ezt a tendenciát csak erősíti az, hogy a média torz képet közvetít e közösség tagjairól, sőt a diszkrimináció számos formája intézményesítve is van a magyar jogrendszerben [4].

A magyar szakirodalomban az társadalmi inklúzió kérdése mellett a vállalati sokszínűség előnyeinek feltárása is nagy hangsúlyt kap. A Magyarországon működő szervezetek többsége szerint a sokszínűség menedzsmentnek kiemelten fontos előnyei a társadalmi hasznosság és az etikus működés. Továbbá azt is kiemelik, hogy az esélyegyelőség biztosítása sok más hasznos következménnyel jár, mint például a munkavállalói lojalitás növekedése, a toleráns munkahelyi légkör, a tehetséges munkavállalók vonzása és megtartása. Sőt, a diverz szervezeteknél nemcsak a belső megelégedettség nagyobb, de jobb a külső megítélésük is, így a vállalati imázs építésére is van lehetőségük [5].

1. A tolerancia és gazdasági fejlettség kapcsolata

1.1. Tolerancia

Tolerancia alatt a cikkben az LMBTQ-közösséggel szembeni toleranciát értem, hiszen a kutatásom kifejezetten csak erre a csoportra irányult. Azonban ez természetesen nem jelenti azt, hogy a tolerancia azonosítható lenne az LMBTQ-toleranciával, mivel számos más kisebbségi csoport létezik és attól, hogy egy ország támogató az LMBTQ-közösséggel szemben, nem feltétlenül jelenti azt, hogy a más kisebbségekkel szemben is az. (Viszont az igencsak ellentmondásos lenne, ha az LMBTQ-közösséggel szemben elfogadást tanúsítana egy ország, de például etnikai csoportokkal szemben elutasító lenne.)

A toleranciát nem könnyű mérni, avagy megragadni, hiszen ez legtöbbször egy attitűd. Úgy lehetne a toleranciát definiálni, mint nyitottság és elfogadás a diverzitással szemben, az egyén személyes véleményétől függetlenül [6]. Mindazonáltal azt, hogy egy társadalom, egy ország mennyire toleráns nemcsak szubjektív véleményeken keresztül ragadhatjuk meg, hanem azzal is, hogy mennyire széleskörű LMBTQ-jogokat biztosít – tekintve, hogy ez gyakorlatilag a tolerancia intézményesített formája. LMBTQ-jogok alatt érthetjük például az azonos nemű párok házasságkötési, örökbefogadási

jogát, a név- és nemváltoztatás jogát, vagy akár az LMBTQ-emberekkel szembeni munkahelyi és az élet más területein előforduló diszkrimináció tilalmát is. Ezeknek a jogoknak a biztosítása, illetve effektív kikényszerítése képes lehet az egyéneket személyes meggyőződéseiktől függetlenül toleranciára sarkallni, hiszen ily módon bírósági úton is lehetőség nyílik az LMBTQ-emberek számára érdekeik érvényesítésére. Emellett a törvénykezés a tudatosságot is növelheti, hiszen az, hogy létezik anti-diszkriminációs jogszabály azt az üzenetet közvetíti az emberek felé, hogy az állam a diszkriminációt egy rossz társadalmi gyakorlatnak, büntetendőnek tartja [4]. Ezáltal pedig az LMBTQ-jogok biztosítása képes lehet megváltoztatni az elutasító társadalmi attitűdöket is [2].

1.2. Hogyan hat a gazdasági fejlettség a toleranciára?

A gazdasági fejlettség és tolerancia közötti kapcsolatot a modernizációs tézis segítségével lehet alátámasztani [7]. A modernizációs tézis szerint a gazdasági fejlődéssel párhuzamosan az adott államban erősödnek a demokrácia intézményei is. Ez a feltevés Arisztotelész hipotézise alapján születhetett meg, ami szerint csak a gazdag országokban – ahol viszonylag alacsony a mély szegénységben élők aránya – képesek az állampolgárok a demagógiának ellenállva részt venni a politikában, végsősoron ez az, ami miatt a demokrácia erősödik. Ezt a tézist Barro tapasztalati úton is igazolta, azaz a jólét növekedése valóban erősíti a demokráciát [8]. Mindazonáltal a modernizációs tézis belátható másképp is. Paldam és Gundlach szerint a gazdasági fejlődés miatt egyre nagyobb lesz a kereslet a tudás és tőke iránt, ami nemcsak az oktatás, de a befektetések szerepét is növeli, következésképpen a demokratikus intézményekre való igény is megnövekszik [9].

Számos szerző foglalkozik az oktatás, a tudás szerepével, és arra a megállapításra jutnak, hogy a magasabb képzettségi szint a toleranciára még akkor is nagyon pozitív hatással van, ha eredetileg az illetőnek negatív attitűdje volt a célcsoporttal szemben. Azaz, már önmagában az oktatás inkluzívabbá tud tenni egy társadalmat [7, 10, 11, 12].

A politikai és a gazdasági szabadság kapcsolatát vizsgálva megállapítható, hogy azok kölcsönhatásban vannak, erősítik egymást. Azaz a politikai jogok kiszélesedésének hatására a gazdasági jogok is kibővülnek, ami támogatja a gazdasági növekedést. Mindazonáltal maga a gazdasági fejlődés is visszahat a politikai szabadságra, hiszen a magasabb gazdasági fejlettség általában együtt jár a népesség képzettségi szintjének növekedésével, ami végsősoron fogékonyabbá teszi őket a demokratikus, politikai jogok irányába [13].

Ahogy erősebbé válik a demokrácia, úgy a társadalom is egyre toleránsabb lesz a kisebbségekkel szemben, ugyanis a sokszínűség a demokrácia egyik legfontosabb alapköve. A modern demokratikus államokban a szólás, a kifejezés és a média szabadságának biztosítása lehetővé teszi az egyes társadalmi csoportok véleménykülönbségeinek feltárását – tekintve, hogy mindenki szabadon kinyilváníthatja az álláspontját társadalmi problémákkal kapcsolatosan. Mindez azt jelenti, hogy növekszik a diverzitásnak való kitettség, ami miatt az egyének szembesülnek azzal mennyire heterogén is a társadalmuk. Így az emberek rendszeresen találkoznak a kisebbségek által képviselt álláspontokkal is, tájékozottabbá válnak, ennek hatására pedig – legtöbb esetben – csökkennek az előítéleteik, toleránsabbak lesznek. Mindemellett az sem mellékes, hogy egy erősebb demokráciában az inkluzívabb intézmények jobban kiállnak az LMBTQ-jogok biztosítása mellett is, lefedve ezzel a tolerancia törvényi oldalát [14].

Inglehart és Baker kutatásából arra következtethetünk, hogy a modernizáció általában szisztematikusan megváltoztatja a kulturális értékeket. De mit is takar ez pontosan? A modernizációt megelőzően a társadalmak sokkal kevésbé toleránsak az általános társadalmi és vallási normáktól való divergenciával szemben – mint például abortusz, homoszexualitás –, emiatt jellemző a konformitás. Továbbá a tekintélyelvűség, a vallásosság, a nemzeti büszkeség és a családalapítás hangsúlyossága is megjelenik a hagyományos társadalmakban. Ez azzal magyarázható, hogy az anyagi biztonság hiányában, a gazdasági és fizikai biztonság elérése a prioritás, így fenyegetésként élük meg a kulturális változást vagy a bármilyen nemű diverzitást. Ezért nem toleránsak a kisebbségekkel szemben sem, valamint emiatt kötődnek annyira a hagyományos nemi szerepekhez és az autoriter politikai vezetéshez is. Mindezzel próbálják kiszámíthatóbbá tenni a bizonytalan világukat. A modern társadalmakban viszont más értékek – az ún. posztmodern vagy poszt-materialista értékek – kerülnek előtérbe, többek között fontos számukra a bizalom, a jóllét, az önkifejezés és a tolerancia. Továbbá növekszik a politikai életben való részvétel, valamint a nemek közötti egyenlőség, csökken a fogékonyság a demagógiára és kiemelt szerephez jut a környezetvédelem. E változások bekövetkezésének alapfeltétele a jövedelem, az anyagi biztonság, illetve az iskolázottság növekedése. A modern társadalmak tehát biztos megélhetésük miatt már nem minden áron a gazdasági növekedést akarják fokozni, hanem az életminőség javítására koncentrálnak [15].

Nyilvánvalóan az értékrend ilyenfajta konvergenciája a modernizáció hatására nem mindig ennyire egyértelmű. Bizonyos kulturális elemek képesek ezt befolyásolni, mint például a vallás. Lengyelországban például hiába zajlott le a modernizáció, nem a posztmodern értékek dominánsak, hiszen a vallásosságuk miatt az értékrend sokkal lassabban tud csak változni. Azaz, előfordul, hogy az értékrend modernizációja valami miatt csak később következik be, azonban leggyakrabban együtt jár a gazdasági fejlődéssel [7, 15].

Összefoglalva elmondható, hogy ahogy modernizálódik egy ország – azaz, fejlődik a gazdasága, emiatt pedig erősödik a demokrácia – úgy előtérbe kerülnek a posztmodern értékek, amelyek a toleranciát is magukban foglalják. Következésképpen, a gazdaságilag fejlettebb országok általában valóban toleránsabbak.

1.3. Hogyan képes a tolerancia befolyásolni a gazdasági teljesítményt?

Ahogy a bevezetésben utaltam rá, azt is megvizsgáltam, hogy az LMBTQ-tolerancia vagy épp intolerancia hogyan képes hatni a gazdasági teljesítményre. Ebben a fejezetben olyan empirikus bizonyítékokat ismertetek, amelyek alátámasztják, hogy az LMBTQ-tolerancia fokozza a gazdasági teljesítményt, míg az intoleráns országok tulajdonképpen ártanak a saját gazdasági növekedésüknek.

Az esettanulmányok bemutatása előtt érdemes azt tisztázni, hogy mennyire jelentős az LMBTQ-közösségbe tartozók aránya, tekintve, hogy a velük szembeni intolerancia tud a gazdasági teljesítményre hátrányosan hatni. Az Egyesült Államokban végeztek ezzel kapcsolatosan 2021-ben felmérést, amelyben arra jutottak, hogy trendszerűen nő a magukat LMBTQ-nak vallók aránya, a 2020-as év folyamán több mint 25 százalékkal nőtt. Feltételezhető azonban, hogy nem magának a közösségnek a nagysága változik, sokkal inkább annak láthatósága növekszik, hiszen a tolerancia növekedésének hatására az emberek bátrabban felvállalják az identitásukat [4]. Átlagosan a népesség 7,1 százaléka vallja magát LMBTQ-nak, de a Z generáció esetében ez a szám magasabb, 20,8 százalék [16]. Ez a Z

generációban tapasztalható magas érték valószínűleg annak tudható be, hogy az Egyesült Államokban többnyire nő a tolerancia mértéke, így többen vállalják fel a fiatalok közül a szexuális orientációjukat és/vagy nemi identitásukat [4]. Ezek a számok nem térhetnek el jelentősen Európára nézve sem.¹ Azaz, viszonylag jelentős hányadát teszik ki a társadalomnak, így a velük szembeni intoleranciának valóban lehet érzékelhető hatása a gazdasági teljesítményre.

1.3.1. Csehországi esettanulmány

Egy csehországi kutatás eredményei alapján levonható az a következtetés, hogy az LMBTQ-inklúzió hatására könnyebb a szakképzett munkaerőt bevonítani és megtartani, javul a nemzeti termelékenység és a versenyképesség, fokozódik az innováció és a vállalkozási hajlandóság, valamint több közvetlen külföldi befektetés (FDI) áramlik be. Ezek alapján a szerzők megállapítják, hogy a nyitott, inkluzív, sokszínű társadalmak jobban teljesítenek gazdaságilag, viszont az LMBTQ-közösséggel szemben diszkriminatív országok hosszú távú gazdasági kilátásai romlanak [18].

Számításaik szerint az LMBTQ-diszkrimináció minden évben 1,7 milliárd és 195 millió dollár közötti veszteséget okoz, ami az ország GDP-jének 0,7-0,1 százaléka. Ennek két fő okát azonosították. Az egyik az, hogy az LMBTQ-emberek körében szélesebb körben fordul elő a depresszió, ami kiesett jövedelmeket és termelékenységet jelent. A másik pedig az, hogy a munkahelyi diszkrimináció következtében nincs kihasználva megfelelően a humán tőke, ami akár 585 millió dollár éves veszteséget is okozhat [18].

Ezen felül a diszkrimináció gazdaságilag nem hatékony állapotot hoz létre, ami például munkanélküliséghez, az optimálisnál alacsonyabb szintű foglalkoztatáshoz, bér különbségekhez és alacsonyabb termelékenységhez vezet. Sőt, felmérésük arra is rámutat, hogy a diszkrimináció miatti felmondások növelik a vállalatok költségeit, egy alkalmazott helyettesítésének költsége pedig a munkavállaló éves bérének körülbelül 20 százaléka. Mindezeket túl az is egyértelmű, hogy az LMBTQ-inkluzív vállalatok innovatívabbak, hiszen a sokszínű munkacsoportok kreatívabb megoldásokat tudnak kidolgozni. Példának okáért az LMBTQ-barát amerikai cégek 8 százalékkal több szabadalommal rendelkeznek [18].

1.3.2. Közép- és kelet-európai esettanulmány

Közép- és Kelet-Európa országait vizsgálta egy másik kutatás, amely szintén alátámasztotta a gazdasági teljesítmény és tolerancia közötti kapcsolatot. Elsőként rámutattak arra, hogy az LMBTQ-inkluzív országok kevésbé korrumpáltak, ami növeli a bizalmat és ösztönzi a befektetéseket. A vizsgált országok – Románia, Ukrajna, Lengyelország és Magyarország – átlagos Corruption Perception Indexe 44 százalék, ami jóval nagyobb korrupciót mutat, mint az EU-15 74 százalékos pontszáma [19].

Másodsorban kiemelik, hogy külföldi befektetéseket is nagyobb valószínűséggel tudnának bevonítani ezek az országok, ha toleránsabbak lennének, hiszen ez vonzóvá tenné őket a befektetők és a szakképzett külföldi munkaerő szemében is. Ez utóbbira konkrét példaként szolgálhat az European

---

¹ A legutóbbi ilyen felmérés 2016-ban született Európában [17], melynek eredményei nem különböznek számottevően a 2021-es amerikai felmérésétől, frissebb adatok hiányában a Gallup adatait tekinthetjük mérvadónak.

Medicines Agency (EMA) esete. A Brexitet követően az EMA – egy 900 alkalmazottat foglalkoztató vállalat, ami gyógyszerek értékelésével és ellenőrzésével foglalkozik – egy EU-s országba tervezett áttelepülni. Ekkor felmérte a munkavállalói preferenciáit azzal kapcsolatosan, hogy 19 város közül – akik jelezték a szándékukat a vállalat fogadására – melyikbe települnének át a céggel együtt. A megkérdezettek 65 százaléka követte volna az EMA-t Amszterdamba, Barcelonába, Koppenhágába, Milánóba vagy Bécsbe, 70 százaléka viszont otthagyta volna a vállalatot, ha Varsóba, Bukarestbe, vagy más közép- és kelet-európai országba telepedne le. A kérdőív nagyon kiterjedt szempontrendszerrel dolgozott. A két fő terület, ahol ez utóbbi városok legrosszabbul teljesítettek az a „munkavállalók házastársainak is megfelelő foglalkoztatási lehetőségek” és a „toleráns, nyitott szocio-kulturális környezet” voltak. Feltehetően nem egyedi az EMA esete, így valószínűleg érezhetően több FDI áramlana Közép-Kelet-Európa országaiba, ha inkluzívabbak lennének. Perlov és munkatársai is rámutatnak tanulmányukban arra, hogy a nyugati befektetők számára egyre fontosabb a célország inkluzivitása, nyitottsága, nemzeti hírneve, illetve legtöbbjük szigorú szabályozással rendelkezik, mind emberi, mind LMBTQ-jogok terén. Jelentős a potenciál Közép-Kelet-Európában az FDI beáramlásra, tekintve, hogy ideális a földrajzi elhelyezkedésük mind Nyugat-Európa, mind Kelet-Európa, mind a Közel-Kelet kiszolgálásához, szakképzett munkaerőállománnyal rendelkeznek, sőt nyelvi készségekben és technológiai tudásban sincsenek lemaradva. Az FDI pedig a gazdasági fejlődés egyik fontos alappillére lehet, mivel munkahelyeket teremt és fokozza az innovációt és a technológiai fejlesztéseket is [19].

Ezen felül az LMBTQ-közösséggel szembeni diszkrimináció hatására a brain drain („agyelszívás”) is sokkal jelentősebb Közép- és Kelet-Európa országaiban, ugyanis a szakképzett, tehetséges munkaerő nagyszámban vándorol el nyitottabb társadalmakba élni és dolgozni. A brain drain az EU-csatlakozást követően nagyon látványosan nőtt mind Magyarországon, mind Lengyelországban, mind Romániában, ami csökkentette az innovációt és a versenyképességet [19].

Nem elhanyagolható tény, hogy az LMBTQ intolerancia a nemzeti hírnév sérüléséhez vezethet, ami miatt befektetőket és pénzügyi támogatást veszítenek. Példának okáért Lengyelország 2019-es „LMBTQ-mentes zónái” közvetlen pénzügyi károkat okoztak. 2021 februárjában az EGT és Norvégia megvonta közös 1,7 millió eurós támogatását – amelyet az egyik lengyel tartomány kulturális és nemzeti örökségének megőrzésére szántak – tekintve, hogy az adott tartomány épp egy ilyen „LMBTQ-mentes zónában” található. Sőt, az EU-s testvérvárosi programba való jelentkezését is elutasították azon lengyel városoknak, amelyek ilyen zónákban helyezkednek el. Ez városonként 5 000 és 25 000 euró közötti veszteséget jelent, ami nem egy hatalmas anyagi veszteség, azonban a nemzeti hírnevük sérülése annál jelentősebb, hiszen a nemzeti hírnév befolyásolja azt, hogy mennyi befektető, kutató, turista, üzleti partner, hallgató és vállalkozó érkezik az országba, illetve azt is, hogy az adott ország jószágait, kultúráját és javaslatait mennyire fogadja be a nemzetközi közösség [19].

1.3.3. Magyarországi esettanulmány

Az Open For Business 2022-ben a magyar választások előtt is kiadott egy jelentést, melyben az LMBTQ-diszkrimináció ellen szólalnak fel. Empirikusan bizonyítható, hogy a diszkrimináció a gazdasági teljesítményt visszafogja, csökkenti a hazai cégek versenyképességét és számos befektetőt elriaszt. Az LMBTQ-közösség szisztematikus támadása a nemzeti hírnévre is rányomta a bélyegét, amely a turisztikai szektort is aláásta [20].

Magyarországon a külföldi cégek GDP-hez való hozzájárulása 49 százalék, ami az EU-s átlag duplája. Hiába nyitott kelet felé, az ország továbbra is többnyire a nyugati befektetőktől függ és kénytelen hallgatni azok visszajelzéseire. A nyugati befektetők azonban felfedezték, hogy a nyitottság megtérül. Az LMBTQ-inkluzív cégekbe történt befektetések 9,1 százalékos megtérülést hoztak 2010 óta, ami a piaci átlagot meghaladja. Azaz, a nyitottság fokozatosan egyre fontosabb mutatójává válik az üzleti kockázatelemzéseknek. De miért sikeresebbek az LMBTQ-barát cégek? A válasz az, hogy a vállalkozások sokszínű és nyitott környezetben tudnak igazán kibontakozni, emiatt a befektetők egyre inkább a toleráns országokat preferálják [20].

Az ország nemcsak az FDI-nak, de a turizmusnak is nagyon ki van szolgáltatva. A külföldi turisták ugyanis háromszor annyit költenek, mint a hazaiak, évente 7 milliárd dollárral növelve a magyar GDP-t. Sokan azt gondolják, hogy az ország nyitottsága csak az LMBTQ turistákat érdekli. Azonban egy felmérés rámutatott arra, hogy a közvéleményre általánosan jelentős hatással vannak a helyi törvények. Emiatt az LMBTQ-barát szabályozással rendelkező országok akár 5 százalékkal nagyobb valószínűséggel lesznek turisztikai célpontok. Ez a magyar turizmus szektor számára, akár évi 333 millió dollárnyi bevételnövekedést jelenthetne. Viszont magukat az LMBTQ turistákat sem szabad alábecsülni: a közösség vásárlóerejét 3,9 trillió dollárra becsülik, amiből 211 milliárd dollárt tesz ki az LMBTQ utazási piac [20].

A diszkrimináció nemcsak a turisták bevonását nehezíti meg, de a hazai szakképzett, tehetséges munkaerő megtartását is. A brain drain legjobban az olyan szektorokat érinti, amelyek „jövőorientáltak”, mint például a pénzügy, a természettudomány, az IT, vagy a mérnöki pálya. A kormányzat abban reménykedett a Brexit után, hogy a kivándorolt munkavállalók majd hazatérnek, azonban úgy tűnik a magyarok hosszú távra telepedtek le Nyugat-Európában. A jelentés összességében 63,9-96,9 milliárd forintba becsüli a diszkrimináció éves költségét [20].

1.3.4. Globális esettanulmány

Badgett és munkatársai 132 országot vizsgáló elemzése is hasonló eredményeket mutat, mint a korábbi kutatások. Megállapították, hogy az LMBTQ-jogokat mérő index és az egy főre eső GDP között szoros kapcsolat van a vizsgált országokban. A toleranciaindex egy ponttal való növekedése átlagban 2065 dollárral nagyobb egy főre jutó GDP-vel jár együtt megállapításuk szerint. Ez nyilván nem jelenti azt, hogy minden újabb biztosított jog ennyivel növelné a GDP-t, azt azonban igen, hogy szoros kapcsolat van a nemzeti jövedelem és az LMBTQ-jogok között [21].

Azt is alátámasztják, hogy valóban létezik a korábban is említett bérkülönbség az LMBTQ és heteroszexuális munkavállalók között. A magas jövedelmű országokban a meleg vagy biszexuális férfiak 11 százalékkal kevesebbet keresnek, mint a hasonlóan képzett heteró társaik. Ez a különbség abból adódhat, hogy a diszkrimináció miatt nem tudnak olyan produktív állásokat megkapni – amihez egyébként kellően kvalifikáltak lennének. A leszbikus és biszexuális nők átlagosan 9 százalékkal *többet* keresnek heteró társaiknál. Azonban ez a többletjövedelem elveszhet, ha kevésbé toleráns országban élnek, ahol a diszkrimináció jellemzőbb, mint a vizsgált magas jövedelmű országokban. A magasabb jövedelem a leszbikus és biszexuális nők esetében azzal magyarázható, hogy ki tudnak szakadni a nemi szerepek korlátaiból, így jobban tudnak a karrierjükre koncentrálni [21].

Összegezve a korábbi empirikus kutatások eredményeit azt mondhatjuk, hogy a toleráns országok számára könnyebb a szakképzett, tehetséges munkavállalók bevonása és megtartása, nagyobb a termelékenységük és a versenyképességük, innovatívabbak, több külföldi tőkéhez jutnak, sőt az ország vállalatai is jövedelmezőbbek. A nem toleráns országok azonban több káros következménnyel szembesülhetnek: csökken a GDP, alacsonyabb a termelékenység, fokozódik a brain drain, kevesebb pénzügyi támogatáshoz és külföldi tőkéhez jutnak, romlik a nemzeti hírnevük és a turizmus is csökkenhet.

1.4. A gazdasági fejlettség és tolerancia kapcsolata Közép-Európában

A gazdasági fejlettség és tolerancia közötti kapcsolatot egy előző kutatásomban is vizsgáltam már, ahol sikeresen tudtam empirikusan igazolni a modernizációs tézisre alapozott összefüggést a fentebb ismertetett gazdasági és toleranciaindexek felhasználásával Közép-Európa országaira nézve [7].

Először is azt igazoltam, hogy az egy főre jutó GDP, valamint a HDI is erős, statisztikailag szignifikáns kapcsolatban van az LMBTQ-toleranciával. Azaz, gyakorlatban is igazolható volt a modernizációs tézisből levezetett elméleti kapcsolat – illetve hipotézis – a gazdasági fejlettség és a tolerancia között. Viszont, azt a feltevésemet, hogy az intoleráns országokba kevesebb FDI áramlik nem sikerült tapasztalati úton alátámasztanom. Ezt közép-európai országok esetében négy tényezővel magyaráztam meg. Elsőként azzal, hogy a mindenkor befektetők számára a szakképzett munkaerő megléte és a költség az elsődleges a befektetési helyszín kiválasztásakor, nem az LMBTQ-jogok. Másodsorban meg lehet említeni azt is, hogy egyre nagyobb arányban érkeznek ezen országokba ázsiai befektetők, akik számára szintén inkább a gazdasági-üzleti érdekek az elsődlegesek, nem pedig a munkavállalók jóléte, mivel teljesen más sztenderdekkel dolgoznak ilyen téren. Harmadsorban, olyan konzervatív országokban, mint a közép-kelet-európai országok, egy nagyon hangzatos LMBTQ-barát kampány vagy vállalati politika akár a profit csökkenéséhez is vezethet. Végül azt is megemlíthetjük, hogy nem feltétlenül homogén az egyes országok LMBTQ politikája sem, a nagyvárosok nyilván mindig toleránsabbak, nyitottabbak. Következésképpen a befektetők is tudnak céljaiknak megfelelő befektetési helyszínt választani, még akkor is, ha az adott ország összességében intoleráns. Példa lehet ez utóbbi esetre Varsó, ahová szívesen települnek a tech, fiatalos, kreatív ágazatok, míg gyárak, amik kevésbé érzékenyek a társadalmi problémák iránt, könnyed szívvel választanak LMBTQ-ellenes régiókat is [7, 22].

Jelen cikkem tehát e korábbi kutatásom a folytatása, kiterjesztése az összes európai országra. Tekintve, hogy korábban csak 8 országgal dolgoztam, akkori eredményeim nem feltétlenül tekinthetők általánosíthatónak. Ezzel szemben a mostani eredményeim sokkal több potenciállal rendelkeznek ilyen téren.

2. Anyag és módszertan

2.1. A tolerancia mérése

Ahogy korábban az *1.1. alfejezetben* is kifejtettem a toleranciát nehéz mérni, a legjobban a társadalmi attitűdök és a biztosított LMBTQ-jogok segíthetnek felmérni, hogy mennyire toleráns egy ország. Mivel

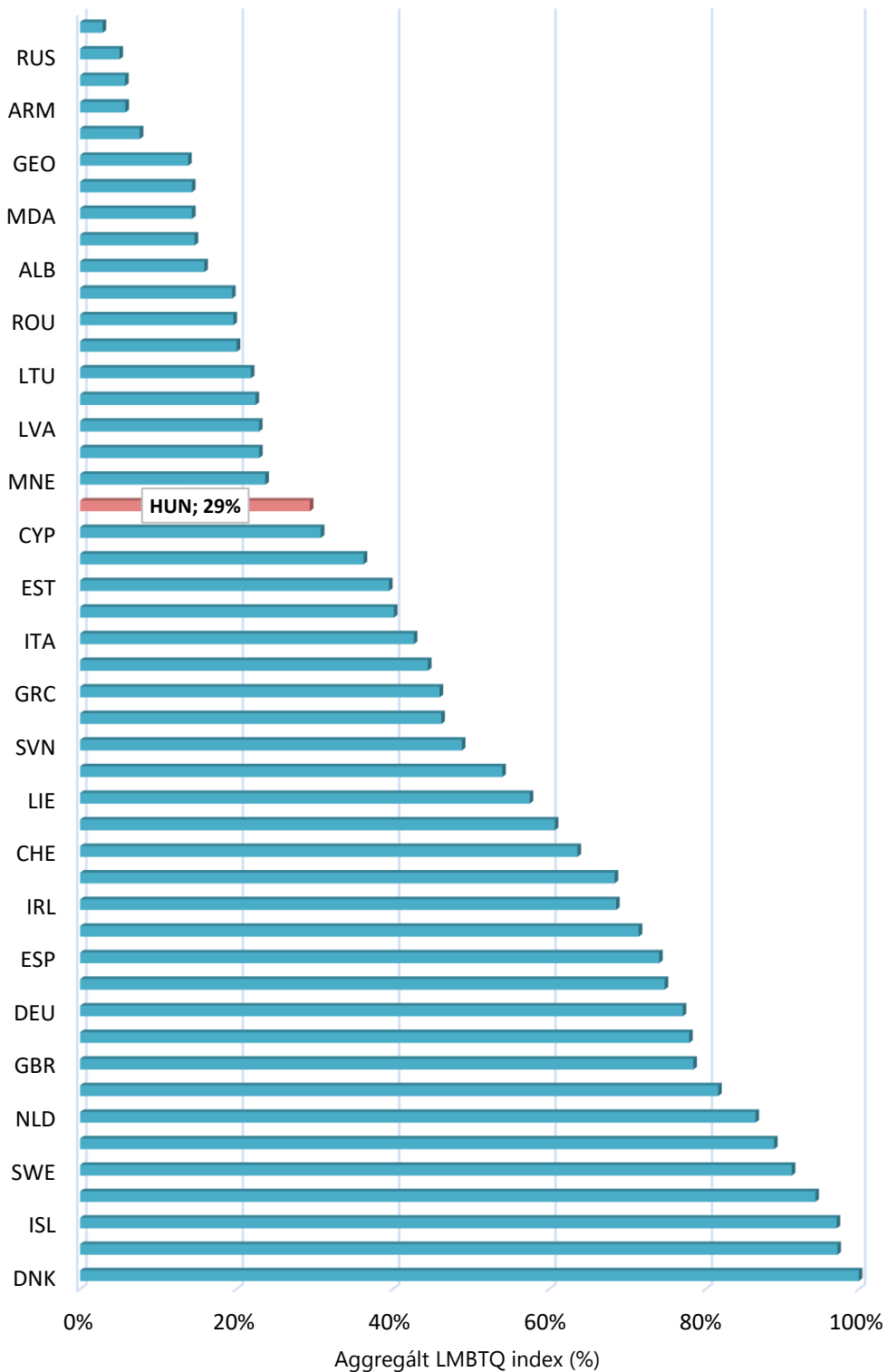
még nem alakult ki egy ilyen szempontoknak megfelelő egyezményes toleranciát mérő mutató, ezért minden releváns mérőszámot felhasználtam, hogy az eredmények megfelelően alátámasztottak legyenek. A kutatásomban hat különböző indexből számítottam ki egy aggregált toleranciaindexet, amelyre aggregált LMBTQ indexként hivatkozom a későbbiekben. A felhasznált mutatóknak két fő típusát különböztettem meg. Az egyik típus a tolerancia objektív dimenzióját méri, azaz a jogokat, törvényi és intézményi háttérrel, ide sorolható a GBGR (Global Barometer of Gay Rights), a GBTR (Global Barometer of Trans Rights) és a Rainbow index [23, 24]. A másik típus pedig a tolerancia szubjektív aspektusát méri, azaz a közvéleményt és a társadalmi attitűdöket az LMBTQ-közösséggel kapcsolatban. Ez utóbbiak közé sorolható az LGBT equality index, a Közvélemény index és a Welzel-index [25, 26]. Az 1. táblázat szemlélteti a felhasznált indexek kiszámítási módszertanát, tartalmát. Azért használtam fel vegyesen a tolerancia objektív és szubjektív dimenzióját mérő mutatókat, hogy az LMBTQ-közösségbe tartozók tapasztalatait teljességében tudjam megragadni, tekintve, hogy azt mind a számukra garantált jogok, mind a közvélemény, a társadalmi elfogadottság befolyásolja.

GBGR és GBTR	De jure LMBTQ védelmi intézkedések, de facto LMBTQ védelmi intézkedések, LMBTQ-jogok képviselése, társadalmi-gazdasági jogok, társadalmi üldöztetés területeit vizsgálja. Az egyes területeken bináris változók (0,1) segítségével jelzik az adott elem meglétét vagy hiányát, majd az így kapott pontokat százalékká konvertálva kapják meg a 0-100 közötti GBGR és GBTR pontokat. <i>Forrás: Franklin & Marshall College (2019)</i>
Rainbow index	Egyenlőség és diszkrimináció hiánya, család, gyűlölet-bűncselekmények és gyűlöletkeltő beszéd, legális nem elismerése és testi épség, menedékjog és civil társadalmi tér kategóriáit veszi számba. A számítás az előző két indexszel megegyező módon történik. <i>Forrás: ILGA-Europe: Rainbow Map (2020)</i>
LGBT equality index	A törvényes jogokkal és közvéleménnyel kapcsolatos megkérdezések százalékos eredményeinek számtani átlaga. <i>Forrás: Equaldex (2022)</i>
Welzel-index²	Homoszexualitással kapcsolatos kérdésekre adott válaszok alapján kapott százalékos értékek számtani átlaga. <i>Forrás: World Values Survey (WVS) (2020)</i>
Közvélemény	LMBTQ-közösséggel kapcsolatos kérdésekre adott válaszok alapján kapott százalékos értékek számtani átlaga. <i>Forrás: Equaldex (2022)</i>

1. táblázat: A felhasznált tolerancia indexek módszertana [7, 23, 24, 25, 26]

² Az általam használt Welzel-indexet ugyan 2020-ban adták ki, de az adatfelvétel nem feltétlenül 2020-as, hiszen a World Values Survey adatokat több éven keresztül gyűjtik (a 2020-as index esetében 2017 és 2020 között).

A korábban említett hat indexet átlagoltam, majd Dániát vettem bázisnak – tekintve, hogy itt volt a legmagasabb az LMBTQ-toleranciát mérő indexek átlaga –, ezáltal az aggregált indexem a dán érték százalékában fejezi ki a többi ország értékét. Így állapítottam meg a vizsgált európai országok végleges aggregált LMBTQ indexeit, melyet az alábbi 1. ábra szemléltet. (Az index kiszámításának lépéseit az 1. melléklet tartalmazza.)

2.2. A gazdasági fejlettség mérése

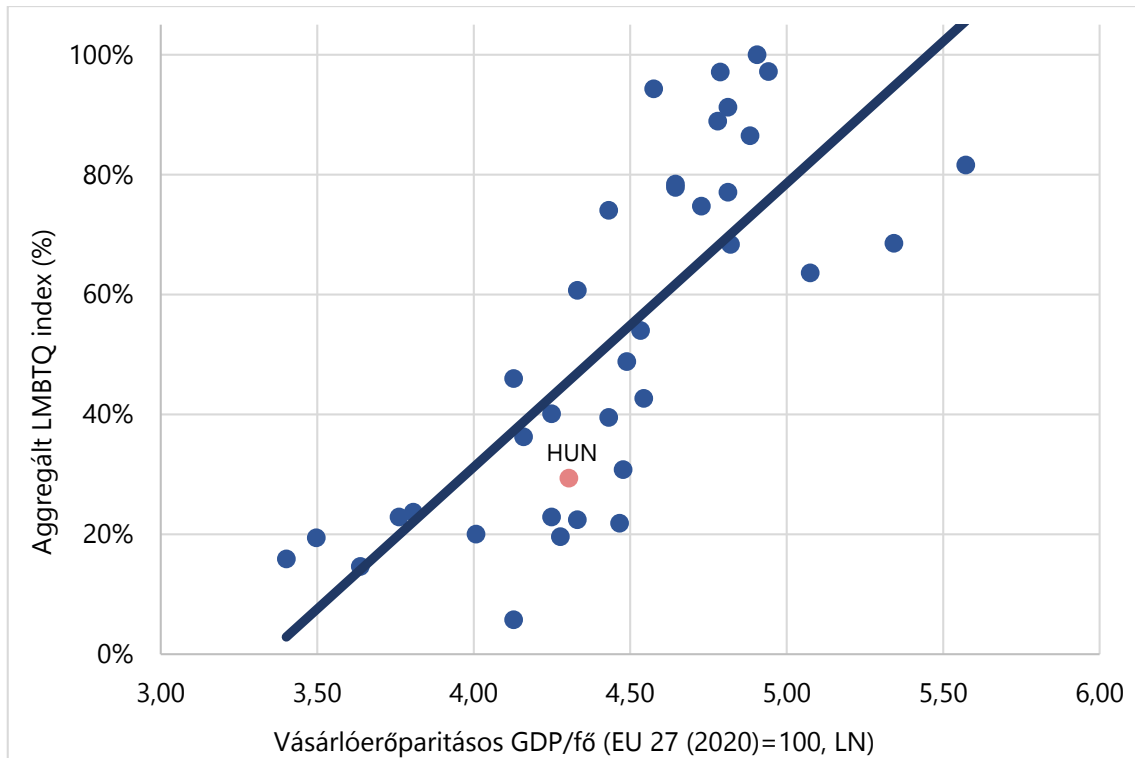
A gazdasági fejlettség mérésére három mutatót használtam fel: az egy főre jutó GDP-t, a Humán Fejlettségi Indexet (HDI) és a közvetlen külföldi befektetéseket (FDI). A GDP a leggyakrabban használt jóléti mutató, azonban nem tükrözi a teljes valóságot, hiszen csak az anyagi jólétet méri. Ebből az okból kifolyólag használtam a HDI-t is, hiszen ez számításba veszi a születéskor várható élettartamot, az iskolázottságot és az életszínvonalat is [27]. Végül az FDI-t azért választottam ki, mert a szakirodalomban – amelyben Magyarország, Lengyelország, Ukrajna és Románia esetében vizsgálták az LMBTQ-inklúzió és a gazdasági fejlődés kapcsolatát – van empirikus bizonyíték arra, hogy az intoleráns országokba kevesebb külföldi tőke áramlik [19]. Ezt meg szerettem volna vizsgálni Európa országaira nézve is, hiszen a 48 országból álló minta alapján Európára nézve akár általánosíthatók is a kapott eredmények.

2.3. Összefüggés-vizsgálatok

Az LMBTQ-tolerancia és a gazdasági fejlettség közötti kapcsolatot regressziószámításokkal elemeztem, a korábban ismertetett aggregált LMBTQ index és makrogazdasági adatok felhasználásával. A regresszióanalíziseket a Microsoft Excel Adatelemzés funkciójának segítségével végeztem el. Ezt követően kizártam az olyan megfigyeléseket, amelyek esetében a standard maradékok abszolút értékben meghaladták a kettőt, ezek ugyanis kiugró értékek. Ezután a megalkotott modelleket validáltam, azaz döntöttem arról, hogy teljesül-e a megalkotott modellek esetében a linearitás, a homoszkedasztikuság és a normális eloszlás feltétele. Az összefüggések linearitását az egyes regressziók input adataiból létrehozott pontdiagramok alapján vizsgáltam meg. A modellek homoszkedasztikuságát pedig a szintén Adatelemzés funkció által létrehozott maradék pontsorok segítségével igazoltam. Végül, a normális eloszlás feltételt a standard maradékokból létrehozott hisztogram felhasználásával vizsgáltam meg.

3. Eredmények

Az első hipotézisem az volt, hogy a magasabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező – azaz gazdaságilag fejlettebb – országokban nagyobb értéket vesz fel az aggregált LMBTQ index. Az 2. ábra kitűnően szemlélteti, hogy e hipotézis igazolható a vizsgált európai országok adatain.

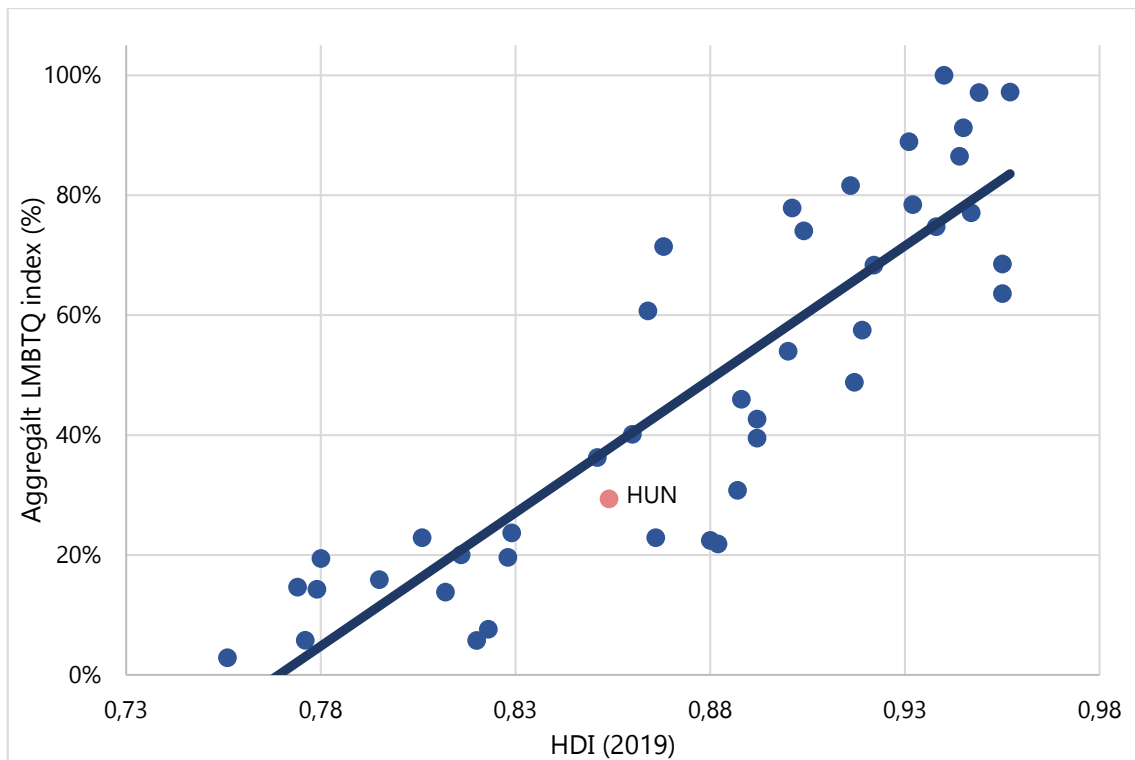

2. ábra: Az egy főre jutó GDP és az aggregált LMBTQ index kapcsolata [23, 24, 25, 26, 28]

Az R értéke 0,77, ami erős kapcsolatra utal. A korrigált R^2 értéke pedig 58%, ami azt jelenti, hogy a sokaságban a független változó – azaz az GDP per capita – hány százalékban határozza meg a függő változó – azaz a toleranciaindex – varianciáját. A varianciaanalízis táblában az F szignifikanciája kisebb, mint az általam választott 5 százalékos alfa, így a H_0 elvethető, azaz a modell létezik a sokaságban, alkalmas a jelenség leírására. Hasonlóképpen, a paraméterek p értékeit tekintve is elvethető a H_0 , azaz a paraméterek szignifikánsak. A maradék táblában a standard maradékokat tekintve megállapítottam, hogy nincsen kiugró érték, amit ki kellene zárni a modell javítása érdekében, tehát ez az egyetlen és végső modell. Ezt követően validáltam a megalkotott modellt. Elsőként megállapítottam a pontdiagram (2. ábra) segítségével, hogy valóban lineáris a változók között fennálló kapcsolat. Másodsorban, a maradék pontsorokat szemügyre véve kijelenthető, hogy a modell homoszkedasztikus. Azaz a standard maradékok varianciája független a becsült értékektől, a teljes intervallumon belül ugyanolyan megbízható a modell. Végül az is megállapítható, hogy a maradékok normális eloszlásúak, a standard maradékokból készített hisztogram segítségével. Ezzel sikeresnek tekinthető a modell validálása³.

A második feltevés az volt, hogy a magasabb HDI-vel rendelkező országok toleránsabbak is. Ezen hipotézisemet is sikerült az európai országok adatain igazolnom, a regressziószámítás eredményei a 3. ábrán láthatóak.

³ További lépés lehetett volna még az autokorreláció vizsgálata, azonban ehhez egy összetettebb ún. Durbin-Watson tesztre lett volna szükség, amely e kutatás keretein már túlmutat.

3. ábra: A HDI és az aggregált LMBTQ index kapcsolata [23, 24, 25, 26, 29]

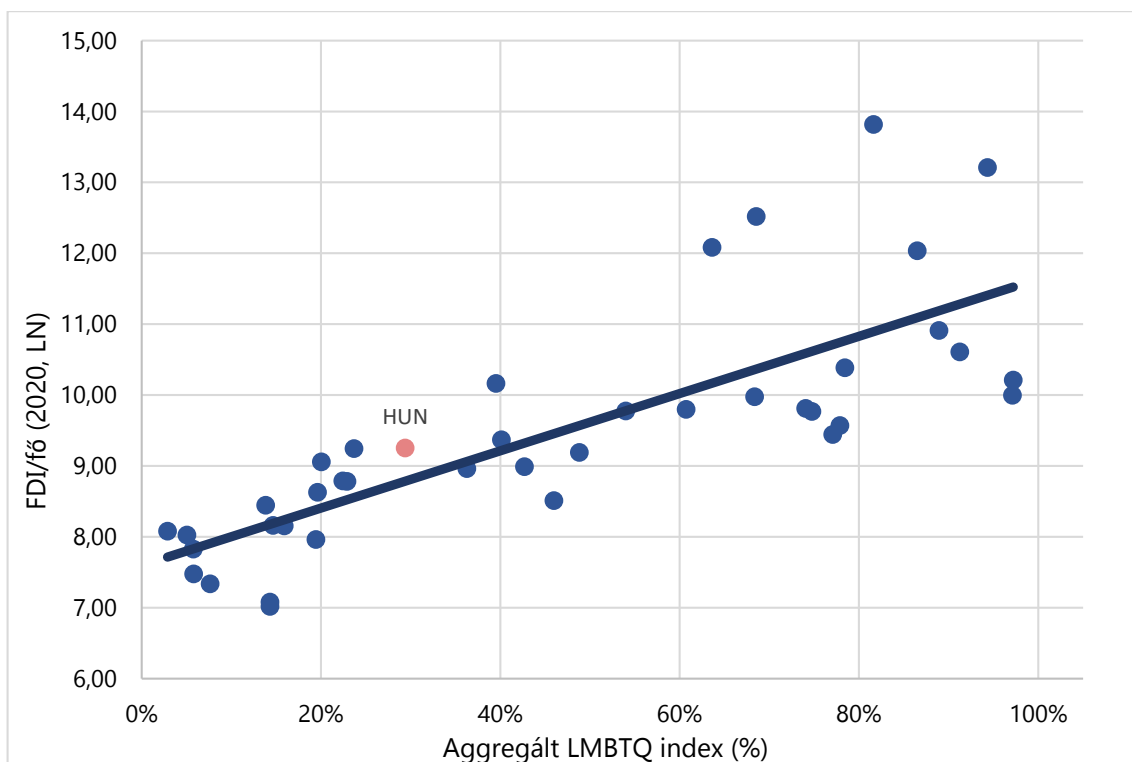
Ebben az esetben az R értéke 0,88, ami ez esetben még a korábbinál is erősebb kapcsolatot mutat. A korrigált R^2 értéke ezúttal 77%, ami azt fejezi ki, hogy a sokaságban hány százalékban határozza meg a HDI, a toleranciaindex varianciáját. A korábbiakhoz hasonlóan itt is arra a döntésre jutottam, hogy a modellem létezik a sokaságban is, valamint a koefficiens is szignifikáns. Ebben az esetben egy kiugró értéket kellett kizárjak (Máltát) – tekintve, hogy ebben az esetben a standard maradék meghaladta az kettőt abszolút értékben – annak érdekében, hogy a modellemet javíthassam. Az előző modellhez hasonlóan ezt is validáltam, teljesültek itt is a linearitás, a homoszkedaszticitás és a normalitás feltételek.

Az eredmények tehát egyértelműen megerősítették a modernizációs téziszből (1.2. alfejezet) levezetett feltevésemet, hogy gazdaságilag fejlettebb országokban valóban nagyobb az LMBTQ-tolerancia is. Ennek tehát az a magyarázata, hogy a gazdasági fejlődésen keresztül először a demokrácia, majd a társadalmi inklúzió is erősödik. A gazdasági fejlődéssel párhuzamosan először nő a kereslet a tőke és a magasabban képzett munkaerő iránt, ami miatt nő az oktatás és a beruházások szerepe, ez pedig erősíti a demokráciát. Illetve az is erősíti a demokratikus intézményeket, hogy egy gazdagabb társadalomban többen ellenállnak a demagógiának és aktívabban vesznek részt a politikában. A demokrácia erősödése pedig teret ad a véleménykülönbségek nyílt megfogalmazásának, hiszen érvényesülnek a szabadságjogok – mint például a szólásszabadság. A diverzitásnak való kitettség pedig tudatosítja az egyéneknél mennyire sokszínű is az ő társadalmuk és így a nagyobb tájékozottság révén sokkal nyitottabbá és elfogadóbbá válnak a különböző kisebbségekkel szemben, azaz fokozódik az inklúzió. Sőt egy erősebb demokrácia inkluzívabb intézményrendszeréből logikusan következhetnek az LMBTQ-jogok is. Azaz, a demokrácia erősödése mind a tolerancia intézményi hátterét, mind az ezzel kapcsolatos társadalmi attitűdöket javítja. Nem utolsó sorban az is fokozza a társadalom toleranciáját, hogy a gazdaság fejlődésével a társadalomban a posztmodern értékek terjednek el, ami a toleranciát és az

egyenlőséget is magában foglalja. Sőt, már a magasabb gazdasági fejlettséggel kapcsolatban kialakuló magasabb iskolázottság önmagában is jelentősen képes fokozni a társadalom nyitottságát a kisebbségek irányába. Ez utóbbi magyarázhatja azt, hogy miért volt a HDI-vel szorosabb kapcsolatban a tolerancia, mint a GDP-vel – mivel a HDI nemcsak a jövedelemmel, de az iskolázottsággal is számol [7-12, 14, 15].

Az előző fejezetekben ismertetett empirikus kutatások (1.3. alfejezet) viszont okot adnak arra, hogy azt feltételezzük, hogy nemcsak a gazdasági fejlődés hat a toleranciára, hanem a tolerancia is hat a gazdasági fejlődésre, azaz tulajdonképpen kölcsönhatás feltételezhető közöttük. Ahogy a korábbiakban is említésre (1.3. alfejezet) került, a toleránsabb országok több szakképzett munkavállalót vonzanak és tartanak meg, mint a kevésbé nyitottak. Emellett a nagyobb fokú inklúzió fokozza az ország termelékenységét, versenyképességét, az innovációt, a vállalkozási hajlandóságot és a közvetlen külföldi befektetések beáramlását is. Ezen tényezők kétségkívül mind hozzá tudnak járulni a gazdasági teljesítmény fokozásához [18, 19, 20].

Végül az utolsó hipotézisemet is sikerült igazolnom, miszerint a toleránsabb országokba több közvetlen külföldi befektetés (FDI) áramlik. Ez azért kiemelten fontos eredmény, mert a korábbi kutatásomban (1.4. alfejezet) nem erre az eredményre jutottam [7].

4. ábra: A tolerancia és az FDI kapcsolata [23, 24, 25, 26, 30]

Az R értéke ez esetben 0,79, ami erős sztochasztikus kapcsolatot indikál. A korrigált R^2 értéke 61%, ami azt jelenti, hogy az aggregált LGBTQ index a sokaságban 61 százalékban határozza meg az FDI varianciáját⁴. A megelőző két esethez hasonlóan itt is arra a megállapításra jutottam, hogy a modell és

⁴ Ez esetben ugyanis fordított ok-okozati viszonyral dolgoztam, hiszen ez a hipotézisem nem a modernizációs tézisen alapult, hanem egy empirikus tanulmány [19] megállapításain. Azaz a toleranciát

annak paraméterei léteznek a sokaságban. Ezt a végső modellt úgy kaptam, hogy korábban kizártam két kiugró értéket (Ciprust és Dániát), tekintve, hogy e megfigyelések standard maradékai meghaladták a kettőt abszolút értékben. Végezetül validáltam a modellt, mind a linearitás, mind a homoszkedaszticitás, mind a normalitás feltétele teljesült.

A regressziószámítás eredménye ez esetben rávilágított arra, hogy Perlov és munkatársainak megállapítása (1.3.2. alfejezet) igazolható Európa országaira nézve. Azaz, valóban helytálló az a megállapítás, hogy a nyugati befektetők számára az inkluzivitás, nyitottság és a nemzeti hírnév is fontos tényezők a befektetési helyszín kiválasztásakor, illetve, hogy szigorú szabályozásaik vannak az emberi és LMBTQ-jogokat illetően [19]. Így ezek a befektetők szívesebben fektetnek be nyitottabb, toleránsabb országokba. A külföldi tőke nagyon fontos eleme lehet sok országban a felzárkózásnak, mivel az ösztönzi a gazdasági fejlődést azzal, hogy munkahelyeket teremt, új menedzsment módszereket és technológiát hoz az adott országba, illetve sok esetben infrastrukturális fejlesztési terheket is levesz az állam válláról. Következésképpen, az intoleráns országok ténylegesen kárt okozhatnak saját gazdaságaiknak, hiszen külföldi tőkétől eshetnek el. Ráadásul ez a tőke, nyugati befektetőktől jönne, akik sokkal magasabb színvonalú munkakörnyezetet és munkakörülményeket biztosítanak a helyi munkavállalóknak, mint például sok ázsiai befektető, akik más munkavállalói jóléti sztenderdekhez vannak szokva.

4. Következtetések

Ebben a cikkben empirikus eredményekkel igazoltam a modernizációs tézist – miszerint minél fejlettebb egy ország gazdasága annál toleránsabb –, illetve számos olyan tanulmányt is ismertettem, amelyek arra mutatnak rá, hogy a tolerancia is képes a gazdasági teljesítményt befolyásolni. A fentiekben bemutatott összes vizsgálati eredmény arra utal, hogy az LMBTQ-inklúzió és a gazdasági fejlődés kölcsönösen erősítik egymást, azaz, az LMBTQ személyek jogai és a velük kapcsolatos közvélemény összefüggnek a magasabb gazdasági fejlettséggel. Az LMBTQ-közösség tagjainak hátrányos megkülönböztetése kárt okoz a gazdaságnak – illetve nyilván a közösség tagjainak is. Következésképpen a fejlesztési programoknak, vállalatoknak és a politikának fontos lenne számításba venni az LMBTQ-közösség inklúziója és a gazdasági fejlődés közti kapcsolatot.

5. Összefoglalás

Jelen kutatásomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy van-e összefüggés az európai országok gazdasági fejlettsége és LMBTQ-toleranciája között és milyen a közöttük fennálló ok-okozati viszony. E kérdések megválaszolásához először létrehoztam egy aggregált toleranciaindexet azért, hogy számszerűen mérni tudjam az egyes országok toleranciáját, illetve ismertettem a kutatásban felhasznált gazdasági mutatókat. Ezt követően a modernizációs tézis alapján összegeztem, hogyan vezet – elméletben – a nagyobb gazdasági fejlettség társadalmi inklúzióhoz. Lényegében tehát a modernizáció annyit tesz, hogy a gazdasági fejlődéssel párhuzamosan erősödik a demokrácia, mindeközben egyre képzetesebbé, tájékozottabbá válnak a társadalom tagjai, illetve egyre inkább a posztmodern értékek felé

---

tekintetem magyarázó változónak, a függő változó pedig az FDI volt, így tulajdonképpen a toleranciával próbáltam megmagyarázni az FDI alakulását.

tolódik az értékrendjük. Ez a folyamat az, ami egy inkluzívabb intézményrendszer és egy toleránsabb társadalom kialakulásához vezethet. Néhány empirikus kutatás eredményei is igazolják, hogy a tolerancia is képes visszahatni a gazdasági teljesítményre, azaz valóban javíthatja az inklúzió a gazdasági kilátásokat. Itt példaként említettem a fokozott FDI beáramlást, a szakképzett munkaerő bevonását, a termelékenység, illetve versenyképesség növekedését és az innovációra gyakorolt pozitív hatást.

Megállapíthatjuk, hogy a gazdaságilag fejlettebb európai országok toleránsabbak, illetve a toleránsabb országokba több külföldi tőke áramlik, valamint, a gazdasági fejlettség és az LMBTQ-tolerancia kölcsönösen hatnak egymásra. Éppen ezért mind a vállalati, mind a politikai, mind más egyéb fejlesztési programok kidolgozásakor figyelembe kellene venni az LMBTQ-közösség inklúziója és a gazdasági teljesítmény összefüggését.

6. Köszönetnyilvánítás

A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-22-1 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Hivatkozások

- [1] Rankin, J. – Walker, S. (2021): EU launches legal action over LGBTQ+ rights in Hungary and Poland. *The Guardian*, 2021.07.15. <https://www.theguardian.com/world/2021/jul/15/eu-launches-legal-action-over-LGBTq-rights-in-hungary-and-poland> (Letöltés dátuma: 2022.09.02.)
- [2] Takács J. – Szalma I. (2020): Democracy deficit and homophobic divergence in 21st century Europe. *Gender, Place & Culture*, Volume 27. Issue 4., pp. 459-478. DOI: 10.1080/0966369X.2018.1563523 (Letöltés dátuma: 2022.11.13.)
- [3] Takács J. – Benedek K. (2022): Genderphobia in Eastern Europe: Myths and Realities. *Green European Journal*. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/genderphobia-in-eastern-europe-myths-and-realities/> (Letöltés dátuma: 2022.11.13.)
- [4] Takács J. – Mocsonaki L. – P. Tóth T. (2008): Social Exclusion of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) People in Hungary. *Háttér Support Society for LGBT People in Hungary*, Budapest, 64 p. <http://www.mek.oszk.hu/06600/06641/06641.pdf> (Letöltés dátuma: 2022.11.13.)
- [5] Tardos K. (2011): *Esélyegyenlőség és sokszínűség a munkahelyeken*. mtd Tanácsadó Kft, Budapest, 141 p. ISBN 978-963-08-1321-1
- [6] Berggren, N. – Elinder, M. (2012): Is tolerance good or bad for growth?. *Public Choice*, Volume 150, pp. 283-308. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11127-010-9702-x> (Letöltés dátuma: 2022.09.02.)
- [7] Tarnóczi T. D. (2022): Az LMBT tolerancia és a gazdasági fejlődés közötti összefüggés Közép-Európában. pp. 34. In: *Nemzetközi és vállalati gazdaságtan* tagozat, Kari Tudományos Diákköri

Konferencia (Szerk.: Dajnoki K. – Várnagy E. – Szöllősi L.). DE GTK Tudományos Diákköri Tanács, Debrecen, 48 p. Debrecen, 2022. április 27.

- [8] Barro, R. J. (1996): Determinants of Economic Growth: A cross-country empirical study. National Bureau of Economic Research, Cambridge, 118 p.
- [9] Paldam, M. – Gundlach, E. (2008): Two Views on Institutions and Development: The Grand Transition vs the Primacy of Institutions. KYKLOS, Volume 61 Issue 1, pp. 65-100. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2008.00393.x> (Letöltés dátuma: 2022.09.07.)
- [10] Bobo, L. – Licari, F. C. (1989): Education and political tolerance: testing the effects of cognitive sophistication and target group affect. Public Opinion Quarterly, Volume 53 Issue 3., pp. 285-308. DOI: <https://doi.org/10.1086/269154> (Letöltés dátuma: 2022.09.03.)
- [11] Kozloski, M. J. (2010): Homosexual Moral Acceptance and Social Tolerance: Are the Effects of Education Changing?. Journal of Homosexuality, Volume 57 Issue 10, pp. 1370-1383. DOI: 10.1080/00918369.2010.517083 (Letöltés dátuma: 2022.09.22.)
- [12] Baklashova, T. A. – Galishnikova, E. M. – Khafizova, L. V. (2015): The Effects of Education on tolerance: Research of Students' Social and Ethnic Attitudes. Mediterranean Journal of Social Sciences, Volume 6 Issue 1, pp. 335-340. DOI: 10.5901/mjss.2015.v6n1s3p335 (Letöltés dátuma: 2022.09.22.)
- [13] Friedman, M. (1962): Capitalism and Freedom. The University of Chicago Press, Chicago – London, 54 p. https://ctheory.sitehost.iu.edu/resources/fall2020/Friedman_Capitalism_and_Freedom.pdf (Letöltés dátuma: 2022.09.07.)
- [14] Dunn, K. – Singh, S.P. (2014): Pluralistic conditioning: social tolerance and effective democracy. Democratization, Volume 21. Issue 1., pp. 1-28. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510347.2012.697056> (Letöltés dátuma: 2022.09.18.)
- [15] Inglehart, R. – Baker, W. E. (2000): Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. American Sociological Review, Volume 65. Issue 1., pp. 19-51. DOI: <https://doi.org/10.2307/2657288> (Letöltés dátuma: 2022.09.15.)
- [16] Gallup (2021): LGBT Identification in U.S. Ticks Up to 7.1%. <https://news.gallup.com/poll/389792/LGBT-identification-ticks-up.aspx> (Letöltés dátuma: 2022.09.21.)
- [17] Statista (2016): Europe's LGBT population mapped. <https://www.statista.com/chart/6466/europes-LGBT-population-mapped/> (Letöltés dátuma: 2022.09.21.)
- [18] Open For Business (2020): The Economic Case for Marriage Equality in the Czech Republic. Open For Business, New York, 16 p. <https://open-for-business.org/reports> (Letöltés dátuma: 2022.09.13.)

- [19] Perlov, G. – Altincekic, C. – Holland, B. – Dovey, K. – Miller, J. (2021): The Economic Case for LGBT+ Inclusion in Central and Eastern Europe (CEE): Hungary, Poland, Romania, and Ukraine. Open for Business, New York, 47 p. <https://open-for-business.org/reports> (Letöltés dátuma: 2022.09.03.)
- [20] Stoics, A. – Perlov, G. (2022): 2022 Election Business Primer – Hungary. Open For Business, New York, 14 p. <https://open-for-business.org/reports> (Letöltés dátuma: 2022.09.13.)
- [21] Badgett, L. – Waaldijk, K. – Rodgers, Y. (2019): The relationship between LGBT inclusion and economic development: Macro-level evidence. World Development, Volume 120. Issue 8., pp. 1-14. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2019.03.011> (Letöltés dátuma: 2022.09.18)
- [22] Shehadi, S. – Merwe, B. (2021): Why Foreign Investors tolerate Poland's LGBTQ+ intolerance. Investment Monitor. <https://www.investmentmonitor.ai/analysis/foreign-investors-fdi-blind-eye-poland-lgbtq-intolerance> (Letöltés dátuma: 2022.09.25.)
- [23] F & M Global Barometers (Franklin & Marshall College) (2019): Results. <https://www.fandmglobalbarometers.org/results/> (Letöltés dátuma: 2022.09.10.)
- [24] ILGA Europe (2020): Rainbow Europe 2020. <https://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2020> (Letöltés dátuma: 2022.09.10.)
- [25] Equaldex (2022): Equality Index, Public opinion. <https://www.equaldex.com/> (Letöltés dátuma: 2022.09.13.)
- [26] World Values Survey (2020): Online Data Analysis: Welzel choice-1:Homosexuality acceptance. <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> (Letöltés dátuma: 2022.09.13.)
- [27] United Nations [Development Programme] (2022): Human Development Index (HDI). <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (Letöltés dátuma: 2022.09.13.)
- [28] Eurostat (2020): GDP per capita in PPS. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en> (Letöltés dátuma: 2022.08.07.)
- [29] United Nations [Development Programme] (2019): Human Development Index (HDI). <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (Letöltés dátuma: 2022.08.03.)
- [30] UNCTAD (2020): Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual. <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=96740> (Letöltés dátuma: 2022.08.07.)

Mellékletek

Ország	GBGR score	GBTR score	Rainbow index	LMBTQ jogok
Albánia	70	59	32	54%
Andorra	92	81	32	68%
Örményország	41	41	8	30%
Ausztria	96	88	48	77%
Azerbajdzsán	26	24	2	17%
Fehéroroszország	22	41	12	25%
Belgium	100	94	72	89%
Bosznia Hercegovina	74	71	38	61%
Bulgária	67	59	18	48%
Horvátország	82	82	45	70%
Ciprus	82	53	31	55%
Csehország	82	82	26	63%
Dánia	100	100	74	91%
Észtország	89	88	36	71%
Finnország	96	82	60	79%
Franciaország	96	94	64	85%
Grúzia	70	59	25	51%
Németország	85	88	53	75%
Görögország	89	77	52	73%
Magyarország	78	53	30	54%
Izland	96	88	61	82%
Írország	93	82	53	76%
Olaszország	74	65	25	55%
Koszovó	74	59	35	56%
Lettország	63	65	22	50%
Liechtenstein	89	63	20	57%
Litvánia	78	47	24	50%
Luxembourg	96	94	68	86%
Málta	100	94	92	95%
Moldova	59	65	21	48%
Monaco	69	63	13	48%
Montenegro	74	77	63	71%
Hollandia	93	88	56	79%
Észak-Macedonia	67	59	27	51%
Norvégia	93	100	68	87%
Lengyelország	59	53	13	42%
Portugália	96	88	62	82%
Románia	78	53	18	50%
Oroszország	19	24	8	17%
Szerbia	70	71	37	59%
Szlovákia	82	77	34	64%
Szlovénia	85	77	42	68%
Spanyolország	96	65	62	74%
Svédország	100	82	68	83%
Svájc	70	77	42	63%
Törökország	22	29	4	18%
Ukrajna	59	53	19	44%
Egyesült Királyság	96	82	53	77%

1. melléklet: Az aggregált LMBTQ index kiszámításának lépései [23, 24, 25, 26]

Ország	LGBT equality index	Welzel-index	Közvélemény	LMBTQ attitűdök
Albánia	44	11	11	22%
Andorra	82	78	73	78%
Örményország	34	4	5	14%
Ausztria	73	67	57	66%
Azerbajdzsán	29	4	4	12%
Fehéroroszország	38	16	14	23%
Belgium	82	N/A	67	75%
Bosznia Hercegovina	46	8	17	24%
Bulgária	51	17	25	31%
Horvátország	58	25	33	39%
Ciprus	59	32	33	41%
Csehország	72	59	59	63%
Dánia	84	87	73	81%
Észtország	57	31	36	41%
Finnország	77	70	63	70%
Franciaország	78	64	63	68%
Grúzia	46	5	9	20%
Németország	83	75	70	76%
Görögország	62	41	38	47%
Magyarország	52	31	39	41%
Izland	90	89	86	88%
Írország	74	N/A	60	67%
Olaszország	64	56	54	58%
Koszovó	59	N/A	-	59%
Lettország	49	26	27	34%
Liechtenstein	80	N/A	69	75%
Litvánia	52	20	26	33%
Luxembourg	78	N/A	63	71%
Málta	82	N/A	65	74%
Moldova	37	N/A	7	22%
Monaco	71	N/A	-	71%
Montenegro	49	9	16	25%
Hollandia	84	87	73	81%
Észak-Macedonia	36	13	15	21%
Norvégia	86	82	81	83%
Lengyelország	47	33	40	40%
Portugália	73	42	50	55%
Románia	49	14	25	29%
Oroszország	33	16	17	22%
Szerbia	47	20	19	29%
Szlovákia	54	47	38	46%
Szlovénia	62	50	48	53%
Spanyolország	84	67	71	74%
Svédország	83	85	76	81%
Svájc	83	73	69	75%
Törökország	37	12	21	23%
Ukrajna	41	18	14	24%
Egyesült Királyság	82	70	75	76%

1. melléklet: Az aggregált LMBTQ index kiszámításának lépései [23, 24, 25, 26]

Ország	LMBTQ jogok	LMBTQ attitűdök	SZORZAT	Aggregált LMBTQ index
Albánia	54%	22%	12%	16%
Andorra	68%	78%	53%	71%
Örményország	30%	14%	4%	6%
Ausztria	77%	66%	51%	68%
Azerbajdzsán	17%	12%	2%	3%
Fehéroroszország	25%	23%	6%	8%
Belgium	89%	75%	66%	89%
Bosznia Hercegovina	61%	24%	14%	19%
Bulgária	48%	31%	15%	20%
Horvátország	70%	39%	27%	36%
Ciprus	55%	41%	23%	31%
Csehország	63%	63%	40%	54%
Dánia	91%	81%	74%	100%
Észtország	71%	41%	29%	40%
Finnország	79%	70%	56%	75%
Franciaország	85%	68%	58%	78%
Grúzia	51%	20%	10%	14%
Németország	75%	76%	57%	77%
Görögország	73%	47%	34%	46%
Magyarország	54%	41%	22%	29%
Izland	82%	88%	72%	97%
Írország	76%	67%	51%	69%
Olaszország	55%	58%	32%	43%
Koszovó	56%	59%	33%	44%
Lettország	50%	34%	17%	23%
Liechtenstein	57%	75%	43%	57%
Litvánia	50%	33%	16%	22%
Luxembourg	86%	71%	61%	82%
Málta	95%	74%	70%	94%
Moldova	48%	22%	11%	14%
Monaco	48%	71%	34%	46%
Montenegro	71%	25%	18%	24%
Hollandia	79%	81%	64%	86%
Észak-Macedonia	51%	21%	11%	15%
Norvégia	87%	83%	72%	97%
Lengyelország	42%	40%	17%	22%
Portugália	82%	55%	45%	61%
Románia	50%	29%	15%	20%
Oroszország	17%	22%	4%	5%
Szerbia	59%	29%	17%	23%
Szlovákia	64%	46%	30%	40%
Szlovénia	68%	53%	36%	49%
Spanyolország	74%	74%	55%	74%
Svédország	83%	81%	68%	91%
Svájc	63%	75%	47%	64%
Törökország	18%	23%	4%	6%
Ukrajna	44%	24%	11%	14%
Egyesült Királyság	77%	76%	58%	78%

1. melléklet: Az aggregált LMBTQ index kiszámításának lépései [23, 24, 25, 26]